

פרשת וארא: כניסה למקום עבודה זרה

מעשה שהיה ביהודי שנקלע לחובות כלכליים, והנושים היו מבקשים לתפוס אותו ולהביאו למשפט. בחוקי המדינה נקבע שאפשר לתפוס את האדם ולהביא למשפט רק אם הוא יוצא מביתו, אך כל עוד הוא בביתו לא ניתן לעשות לו מאומה. עוד נקבע בחוקי המדינה, אם האדם נמצא בתוך הכנסייה לא ניתן לעשות לו מאומה. היהודי לא יצא מביתו תקופה ארוכה, אך יום אחד הוא יצא מביתו ועבר בדרכים צדדיות כדי שלא יתפסו אותו. כאשר היה ליד הכנסייה הוא שמע את הנושים רודפים אחריו, וכדי להינצל מהם הוא נכנס לכנסייה, מקום שיהיה לו מקלט, שם שהה זמן רב עד שהנושים התייאשו ממנו. כעת שואל היהודי, האם היה מותר לו להיכנס לכנסייה, מקום עבודה זרה? האם מותר להיכנס למקום עבודה זרה כדי להינצל מהפסד כלכלי? ומה הדין במקרה והיהודי היה בסכנה של פיקוח נפש, האם מותר להיכנס לכנסייה כדי להציל עצמו?

בפרשת השבוע מצוה הקב"ה את משה להיכנס לארמונו של פרעה: **וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. בֹּא דַבֵּר אֶל פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְיִשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצְרָאִי**¹. אין ספק שבארמונו של פרעה הייתה עבודה זרה כפי שהיה בכל ארץ מצרים, ובכל זאת ציווה הקב"ה למשה שיכנס למקום זה כדי להציל את עם ישראל המצוי בסכנת נפשות. האם מכאן ניתן ללמוד שבשעת סכנה מותר להיכנס למקום עבודה זרה כדי להינצל?

כניסה לעיר שיש בה עבודה זרה

האיסור לעבוד עבודה זרה הינו אחד מהאיסורים החמורים בתורה עליהם נאמר **וְהָרַג וְאֵל יַעֲבֹר**². בשל כך, חכמים הרחיקו את היהודי מכל סממן שיש בו עבודה זרה גם שהוא לא עובד אותה. אחת הדוגמאות להרחקה זו היא כניסה לעיר שיש בה עבודה זרה³, אך הראשונים נחלקו עד כמה יש להרחיק את האדם מכך - הרמב"ם⁴ אסר לחלוטין כניסה לעיר שיש בה כנסייה נוצרית. לדעת רש"י⁵ האיסור להיכנס לעיר שיש בה עבודה זרה הוא רק באותו יום בו הם חוגגים את חג העבודה זרה שלהם, מחשש שמא יראו אותו נכנס ויחשדו שהוא הולך לעבוד עבודה זרה יום זה, אך ביתר הימים מותר. רבינו יונה⁶ חלק על רש"י וטען שאם מדובר על יום חג לעבודה זרה של העיר והחגיגה סגורה רק לבני העיר, מותר ליהודי להיכנס אל העיר ואין בכך חשד שמא יחשבו שהוא הולך לעבוד עבודה זרה, כי הוא לא מבני העיר. אבל ביום חג שמתאספים לתוך העיר אנשים ממקומות שמחוץ לעיר, אסור ליהודי להיכנס לעיר משום חשד. להלכה, פסק השולחן ערוך⁷ כדעת רבינו יונה, שאסור להיכנס לעיר שיש בה עבודה זרה רק באותם הימים שמתקיים שם יום חג המוני אליו באים אנשים מחוץ לעיר כדי לכבד את העבודה שלהם. אך הש"ך⁸ החמיר ופסק כדעת הרמב"ם שאסור להיכנס לעיר שיש בה עבודה זרה בכל יום מימות השנה. יש לציין, כיון שמדובר על הרחקה מחמת החשד שמא יחשדו ביהודי שנכנס לעיר בזמנים אלו שהוא הולך לעבוד עבודה זרה, הרי שאם היהודי הוא תושב העיר מותר לו להיכנס אל העיר גם בזמנים אלו של יום חגם, משום שאין חשד שהולך לעבוד עבודה זרה אלא הולך לביתו⁹.

¹ שמות (ו, י-יא).

² עבודה זרה (פ"א מ"ד).

³ רמב"ם (פיהמ"ש עבודה זרה פ"א מ"ד); רמב"ם (הלי עבודה זרה פ"ט ה"ט).

⁴ רש"י (עבודה זרה יא ע"ב ד"ה עיר; שם ד"ה מהו; שם יב ע"א ד"ה אסור). כ"כ: רע"ב (עבודה זרה פ"א מ"ד ד"ה עיר); תיו"ט (שם ד"ה מהו); תפארת ישראל (שם יכין אות יז-יט).

⁵ תלמידי רבינו יונה (בתוך קובץ שיטות קמאי עבודה זרה יא ע"ב).

⁶ שולחן ערוך (יו"ד סימן קמט סעיף א). כן פסקו: רא"ש (עבודה זרה פ"א סימן ט); טור (יו"ד סימן קמט).

⁷ ש"ך (יו"ד סימן קמט ס"ק א).

⁸ ירושלמי (עבודה זרה פ"א ה"ד); רמב"ם (פיהמ"ש עבודה זרה פ"א מ"ד); טור (יו"ד סימן קמט); שולחן ערוך (יו"ד סימן קמט סעיף ב); לבוש (שם); ב"ח (שם אות ב).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

כניסה לחצר בית עבודה זרה

לאחר שלמדנו על כניסה לעיר שיש בה עבודה זרה, נתקרב עוד קצת אל הכנסייה בה עובדים עבודה זרה, ונשאל האם מותר להיכנס לחצר הכנסייה, כמו כניסה לחצר הוותיקן? הרמ"א⁹ כתב שכניסה לחצר הכנסייה היא ככניסה לעיר שיש בה עבודה זרה, ולדעת רבינו יונה אסור להיכנס לחצר הכנסייה רק ביום חג אליו מתקבצים עובדי עבודה זרה מחוץ לעיר, ולדעת הרמב"ם נאסר לגמרי להיכנס לחצר הכנסייה בכל עת. כיון שהרמ"א הביא את דעת הרמב"ם אחרונה, כתב הרב אליעזר יהודה ולדינברג¹⁰ שאסור להיכנס לחצר כנסייה כדי לנוח או להסתכל על הנוף בכל זמן ועת.

כניסה לבית עבודה זרה

כפי שראינו, חכמים הרחיקו את האדם מעבודה זרה ואסרו להיכנס לעיר שיש בה עבודה זרה ולחצר בית שיש בו עבודה זרה, מכך מסיק הרמב"ם¹¹ שאסור להתקרב למקום עבודה זרה ואף לא להביט על בית שיש בו עבודה זרה.¹² בעניין זה כתב הרב אליעזר יהודה ולדינברג:

וזכרנו עוד מימי קטנותי, דכשהיו צריכים לעבור על יד כנסייה מובהקת שלהם היו המבוגרים מאיצים בנו לא להסתכל לשם ולמהר לעבור ובדרך המהירות לומר שלוש פעמים שקץ תשקצנו, וכפי הנראה המקור לכך הוא מדברי הרמב"ם אלה.¹³

הפוסקים¹⁴ כתבו שהאיסור להיכנס לכנסייה אינו רק משום שיש בה צלמים שעובדם אותם כדוגמת 'שתי וערב' המשמשים לעבודה זרה,¹⁵ אלא גם כאשר אין במקום צלמים אותם עובדים אסור להיכנס לשם. הרב משה פיינשטיין¹⁶ אף אסר להיכנס לכנסייה המשמשת רק כמוזיאון, כלומר שיש בה צלמים כדוגמת 'שתי וערב' אך אינם משמשים לעבודה זרה.

מחמת החומרה הרבה באיסור כניסה לכנסייה, כתב הטור¹⁷ שגם במקום בו האדם נמצא בסכנת נפשות אסור לו להיכנס לכנסייה כדי להינצל ממוות, שכן כניסה למקום כזה היא חלק מאיסור עבודה זרה עליו יש למסור את הנפש. אולם השולחן ערוך¹⁸ פסק אחרת, ולדבריו כדי להינצל מסכנת נפשות מותר להיכנס לכנסייה.

כעת נשוב למעשה בו פתחנו, האם מותר ליהודי לברוח לתוך הכנסייה כדי להינצל מהפסד ממון?

הרב יצחק למפורנטי,¹⁹ אליו הגיעה השאלה, כתב שהדבר מותר. אולם, מדברי השולחן ערוך שהתיר כניסה לכנסייה רק בפיקוח נפש, משמע שעבור הצלה מהפסד ממון אין היתר להיכנס לכנסייה.²⁰ ואכן, בספר חסידים²¹ מתואר מקרה בו היה כומר חייב ליהודי כסף רב וכדי לא לשלם לו הוא לא יצא מהכנסייה, ולא התירו ליהודי להיכנס לכנסייה לגבות חובו.

איסור הכניסה לכנסייה העמיד את מנהיגי הקהילה היהודית בפני דילמה גדולה, במקרים שונים בהם נדרשו מנהיגי הקהילה היהודית לכבד את הגויים בכניסה לכנסייה, כאשר יתכן וסירובם להיכנס לשם יעורר איבה ויפגע ביחסי השכנות הטובה בינם לבין הגויים.

⁹ רמ"א (יו"ד סימן קמט סעיף ב). ראו: ביאור הגר"א (שם ס"ק ו-ז).

¹⁰ שו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן צא אות ב).

¹¹ רמב"ם (פיהמ"ש עבודה זרה פ"א מ"ד). ראו: שולחן ערוך (יו"ד סימן קנ סעיף א).

¹² ראו: הנצי"ב (העמק שאלה, שאילתא נב אות א) שהכוונה להסתכלות בכוונה.

¹³ שו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן צא אות א).

¹⁴ שו"ת בנין ציון (סימן סג); שו"ת חלקת יעקב (או"ח סימן לג אות ד); שו"ת פרי השדה (ח"ב סימן ד); שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן מ אות כו); שו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן צא אות ג).

¹⁵ רמ"א (יו"ד סימן קמט סעיף א).

¹⁶ שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן קכט אות ו).

¹⁷ טור (יו"ד סימן קמט).

¹⁸ שולחן ערוך (יו"ד סימן קנ סעיף ג). ראו: ר"ן (עבודה זרה ג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וגרסינן); ש"ך (יו"ד סימן קמט ס"ק ב).

¹⁹ פחד יצחק (ערך מקלט).

²⁰ דרכי תשובה (יו"ד סימן קנ ס"ק סז); שו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סימן יא אות ה).

²¹ ספר חסידים (סימן תלה).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

מקרה כזה אירע כאשר כיהן הרב עובדיה יוסף כעוזר הרב הראשי של מצרים, אז נפטר אחד מהמנהיגים הנוצריים. הרב הראשי ביקש מהרב עובדיה לייצג אותו בהלוויה שהייתה בתוך הכנסייה, בטענה שכך נהגו רבני מצרים לעשות משום דרכי שלום בין היהודים לבין הגויים. הרב עובדיה לא מיהר להסכים לבקשה, וטען שאסור להיכנס לכנסייה גם לשם מטרה כזו משום שהכנסייה היא מקום עבודה זרה אליו אסור להיכנס.²²

כניסה למסגד ולמערות המכפלה

הפוסקים נחלקו במעמדם של המוסלמים, האם הם מוגדרים כעובדי עבודה זרה או לא, וממילא האם יהיה מותר להיכנס למקום עבודתם, למסגד?

לדעת הרמב"ם, בשונה מכנסייה המשמשת את הדת הנוצרית שחבריה מוגדרים כעובדי עבודה זרה, הדת המוסלמית אינה מוגדרת כעבודה זרה שכן הם מאמינים בא-ל אחד:

אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה כלל, וכבר נכרתה מפייהם ומלבם והם מייחדים לאל יתעלה יחוד

כראוי יחוד שאין בו דופי... אבל ביחוד השם יתעלה אין להם טעות כלל.²³

אולם, יש מן הראשונים²⁴ שכתבו שהמוסלמים הם עובדי עבודה זרה משום שהם משתחוים למכה למקום בו נמצאת האבן השחורה.

לאור זאת נחלקו הפוסקים האם מותר להיכנס למסגד מוסלמי. הרב אליעזר יהודה ולדינברג²⁵ צידד בדעת הראשונים הסוברים שהמוסלמים עובדי עבודה זרה, ולכן אסור להיכנס למסגד שלהם. ואילו הרב עובדיה יוסף²⁶ חלק על דבריו וטען שההלכה כדעת הרמב"ם שאין המוסלמים מוגדרים כעובדי עבודה זרה ולכן מותר להיכנס למסגד שלהם. לדבריו, זהו ההיתר להיכנס למערת המכפלה אף שיש שם מסגד של מוסלמים, שכן המקום לא מוגדר כבית עבודה זרה.²⁷

אולם, הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם²⁸ כתב שהמוסלמים עובדי עבודה זרה ולכן אסור להיכנס למערת המכפלה בה נמצא המסגד שלהם.

²² שו"ת יביע אומר (ח"ב סימן יא). כ"כ שו"ת פרי השדה (ח"ב סימן ד). ראו: שו"ת מנחת יצחק (חלק יא ליקוטי תשובות סימן עא).

²³ שו"ת הרמב"ם (סימן תמח). כ"כ: רמב"ם (הלי מאכלות אסורות פ"א ה"ז).

²⁴ מאירי (עבודה זרה נז ע"א ד"ה ישמעאלים) בשם חכמי ספרד; חידושי הר"ן (סנהדרין סא ע"ב ד"ה יכול). ראו גם: פסיקתא זוטרותא (פרשת חוקת דף קכה ע"ב).

²⁵ שו"ת ציץ אליעזר (חלק יד סימן צא אות ד).

²⁶ שו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סימן יב אות ב-ד). כ"כ: שו"ת עשה לך רב (ח"ט סימן יג).

²⁷ כ"כ: שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן לה).

²⁸ שו"ת דברי יציב (יו"ד סימן מ אות ד); שפע חיים (ימים נוראים, ח"א עמוד נד-נה).